

OSMANLI BATILILAŞMASI VE REVAL ANLAŞMASI ÇELİŞKİSİ*

Devrim VARDAR*

Atıf: Vardar, Devrim. "Osmanlı Batılılaşması ve Reval Anlaşması Çelişkisi", *Sosyologca*, Sayı 29 (2025), s. 151-168.

ÖZ: Bu çalışma, Reval Anlaşması bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslararası güç dengeleri içinde nasıl konumlandırıldığını ve bu sürecin Osmanlı'nın modernleşme ve Batılılaşma stratejileriyle nasıl çeliştiğini analiz etmektedir. Özellikle II. Abdülhamit dönemi politikalarının merkezde olduğu bu değerlendirme, Osmanlı'nın iç reform çabalarının dış müdahalelerle nasıl şekillendiğini ve sonuçta Batılı güçlerin Osmanlı'yı yalnızca toprak değil, güç ve işlevsellik düzeyinde de nasıl tasfiye ettiğini göstermektedir. Reval Anlaşması, yalnızca bir diplomatik zirve değil, aynı zamanda Osmanlı'nın siyasal tasfiyesinin son aşamasına geçildiğini gösteren sembolik bir eşik olarak ele alınmıştır. Makale, Batılı güçler arasındaki dengeleri, Pan-stratejilerin çatışmasını, Almanya'nın ve Rusya'nın Osmanlı üzerindeki politikalarını ve nihayetinde Üçlü Antant'ın şekillenmesini geniş bir tarihsel ve sosyolojik çerçevede değerlendirir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Reval Anlaşması, Batılılaşma, Modernleşme.

Ottoman Westernization and the Contradiction of the Reval Agreement

ABSTRACT: This study analyzes how the Ottoman Empire was positioned within the international balance of power in the context of the Reval Agreement, and how this process conflicted with the Empire's modernization and Westernization strategies. Focusing particularly on the policies of Sultan Abdulhamid II, the article demonstrates how the Empire's internal reform efforts were shaped by external interventions and ultimately led to the dismantling of the Ottoman state; not only territorially, but also in terms of political power and functionality. The Reval Agreement is interpreted not merely as a diplomatic summit but as a symbolic threshold marking the final phase of the Ottoman Empire's political liquidation. The article evaluates the shifting power dynamics among Western powers, the ideological clashes of competing pan-strategies, the political maneuvers of Germany and Russia over the Ottoman realm, and the eventual consolidation of the Triple Entente; all within a broad historical and sociological framework.

Keywords: Ottoman Empire, Reval Agreement, Westernization, Modernization.

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 30.03.2025

Kabul Tarihi : 14.06.2025

* Bu metnin oluşumunda Prof. Dr. Ertan Eğribel danışmanlığında hazırlanan "Reval Anlaşması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi" adlı doktora tezinden yararlanılmıştır.

* Dr., devrimvar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3475-054X.

Giriş

Bu makale, Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiye sürecini, özellikle Reval Anlaşması bağlamında ele alarak, Batılılaşma ve modernleşme çabalarının uluslararası güç dengeleri içerisinde nasıl karşılık bulunduğunu analiz etmektedir. Osmanlı'nın XIX. yüzyıldaki reform çabaları ve diplomatik hamleleri, Batılı güçlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarının sahnesi haline gelirken, içerideki dönüşüm talepleri de bu dış müdahalelerle şekillenmiştir.

Çalışmanın temel sorusu, Osmanlı'nın Batılılaşma stratejilerinin, Batılı güçlerin iş birliği içinde yürüttüğü Osmanlı tasfiyesi planları ile nasıl çeliştiğidir. II. Abdülhamit'in uzun saltanatı boyunca diplomasi yoluyla devleti ayakta tutma çabaları, Almanya ile kurduğu stratejik iş birlikleri ve Panislamizm gibi ideolojik yönelimler, Batı'nın Doğu'yu yeniden örgütleme niyetiyle ters düşmüştür. Bu süreçte Bağdat Demiryolu Projesi gibi ekonomik imtiyazlar üzerinden yürütülen nüfuz mücadelesi, aynı zamanda askeri ve siyasi hegemonya kurma amacına hizmet etmiştir.

Reval Görüşmeleri, yalnızca Makedonya meselesinin değil, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya uzanan geniş bir coğrafyanın yeniden dizayn edilmesini hedefleyen bir uzlaşma noktasıdır. Görüşmelerin yapıldığı dönemde İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Üçlü Antant'ı kurarak Almanya'yı dengeleme çabası, Osmanlı'nın bu yeni bloklaşmalar içerisinde işlevsizleşmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler, Batı'nın Osmanlı'ya yönelik tasfiyeci politikasının yalnızca toprak paylaşımı değil, aynı zamanda imparatorluğun jeopolitik ve ideolojik etkisizleştirilmesi anlamına geldiğini göstermektedir.

Bu makale, tarihsel anlatının ötesine geçerek, sosyolojide yer etmiş çatışma sosyolojisi ve çöküş çalışmalarının yanısıra diplomasi, ideoloji, ekonomi ve kültürel kimlikler üzerinden şekillenen bir "tasfiye sosyolojisi" sunmayı hedeflemiştir. Çünkü tarih boyunca Batı'nın Doğu ile kurduğu ilişki temelde "tasfiyesi" üzerindendir. Doğu ne yaparsa yapsın Batılılaşmasına izin verilmemiştir. Osmanlı'nın içinden ve dışından gelen dönüşüm baskılarının arkaplanını ve etkilerini ya da etkisizliğini, bugün de geçerliliğini koruyan uluslararası ilişkilerde güç, bağımlılık ve direniş ilişkilerini anlamaya katkı sunmayı amaçlar.

Osmanlı ve Doğu'nun Yeniden Örgütlenmesi

1905 Rus-Japon Savaşı ve Rusya'nın Hizaya Getirilmesi

Batı içerisindeki güç çekişmesi sadece Osmanlı üzerinden değildir. Osmanlı üzerinden gerçekleşse de Osmanlı'nın bu ilişkilerde etkin bir güç olarak taraf olmasını önleme çabasını da içermektedir. Bu yüzden Doğu'da yeni bir gücün ortaya çıkması, çıkartılması için İngiltere özel bir çaba göstermiştir. Rusya ile anlaşma bir anlamda dersinin verilmesi ile birliktedir. Rusya'nın İngilizlerden bağımsız olarak kendi başına bağımsız bir siyaset ile İngilizlerin başına bela olmaması için Japonya İngilizlerin desteği ile Doğu'da yeni bir güç olarak öne çıkmıştır.

Port Arthur Ruslar tarafından işgal edildikten ve bir üs haline getirildikten sonra Ruslar karşısında Japonya'yı ve İngiltere'yi bulur. Her iki ülke de Rusların Çin üzerinde nüfuz sahibi olmasını istememektedir. İngiliz - Japon ittifakının gerçekleşmesi ardından çıkan Rus-Japon savaşında Ruslar Uzak Doğu'daki sınırlarını bilecek hale getirilir.¹

1905 Rus-Japon Savaşı Asya'daki en büyük deniz gücü haline gelmiş olan ancak kötü yönetilen Rus donanmasının modern ve mükemmel yönetilen Japon donanması karşısında kaybetmesine sahne olur. Benzeri bir durum 1898 yılında İspanyolların güçlü ve modern Amerikan donanması karşısında kaybetmesiyle deniz aşırı sömürgelerini terk etmesinde görülmüştür. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başı donanma yarışı ile geçmiş, zırhlı ve

¹ Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, s.126

silahlı gemiler hem düşmanın deniz ticaretini engelleyebilmiş, hem de deniz aşırı topraklara saldırı açısından önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Rus-Japon savaşında 1905 yılında Ruslar, Japonlara yenilmesi ile hem Asya'daki birikimini kaybetmiş hem de donanma gücü yok edilerek açık denizlerde rekabetten bir süreliğine de olsa çekilmesine sebep olmuştur. Rus tarafında donanmanın uğradığı kayıplar nedeniyle filmlere konu olacak çaresizlikler yaşanmıştır. Meşhur Potemkin adlı gemide bozuk yiyecekleri yemek zorunda olacak kadar zor durumdaki askerler, üstlerine karşı, devrimci bir Çar aleyhtarlığı kimliğine dönüşen bir ayaklanma başlatıp, üst rütbeli subayları öldürmüşlerdir. Kara ordusunda da büyük eksikler olan ve ağır masraflar yapmak zorunda kalan Rusların, donanmasını yeniden toparlayabilmek için muazzam bütçelere ihtiyaç duyması nedeniyle birkaç yıl daha gemi yapımını durdurmak zorunda kalacaktır.²

Kaybedilen Japon savaşı Rusya içinde Çar'a olan güveni azaltan, araştırıldıkça yolsuzlukların ve beceriksizlerin ortaya çıktığı bir süreç yaratır. 1905 yılı başında Petersburg'daki lokomotif fabrikasında dört işçi işten çıkarılır. Buna karşılık önce tüm fabrika ardından çevredeki 150.000 işçi greve katılır. Aslında işçiler Çarı hep "müşfik bir baba" olarak görmüş ve etrafındaki bakanlar ve komutanların Çarın halkın durumunu görmesini engellediğine inanmayı tercih etmişlerdir. Rus-Japon savaşı sırasında alınan yenilgiler, Rusya içinde ayaklanma için uygun ortam yaratır. Rusya'da nüfusun %87'si köylülerden oluşmaktadır. Başta toprak reformu olmak üzere istedikleri şeyler yerine gelmedikçe de ülkeyi yeni bir sürece sokacaklardır.³ Rusya'nın durumu Almanya ve İngiltere'ye göre geridir. Köylülerin yaşamı ortaçağdaki kadar kötü ve insanlık dışıdır. Ancak sanayi devrimi Rusya'da da hissedilmiş, kişi başına düşen üretimler çok düşük olsa bile Rusya'da üretim kapasitesinin büyük olması nedeniyle dikkat çekicidir. Ancak yine de örneğin demir-çelik üretimi pek de az olmayacak boyutlarda olsa bile, İngiltere'nin üretiminin yarısına tekabül edecektir. Kentsel nüfus toplam nüfusun ufak bir parçası olmasına rağmen yine de şehirler Paris büyüklüğündedir.⁴

O nedenle bir süre Çar'ın kullanmış olduğu işçilerin arasına sızan gizli ajanlarla "Çar durumunuzu görüyor, düzelterek, ancak uslu durursanız" propagandası işe yarar. Ancak son grevden sonra Çar'ın gerçekten onları dinlemesini talep etmek için toplanan ve ellerindeki Çar resimleri ve ilahiler eşliğinde adalet ümidiyle yürüyen yüz binlerce kişinin polis, jandarma ve asker tarafından ateşe tutulması durumu değiştirir. İşçiler isteklerini iletmek için geldikleri Çar'ın, ortalığı kana boğarak cevap vermesini artık durumlarının düzeltilmesi yolunda Çar'ın bir şey yapmaya niyetli olmadığı şeklinde algılamışlardır. Bu "Kanlı Pazar"ın ardından tüm ülkede yarım milyona yakın işçi greve gitmiştir. Petersburg'da sıkı yönetim ilan edilmiştir. Karışıklıklar 1906 başına kadar devam edince Rus hükümeti oy sistemini değiştirmeyi ve çeşitli özgürlükler vaat eder. Meclisleri Duma bütün halkı temsil edecek hale gelecektir. Ancak kanlı baskınlar sonrasında 1906 yılı biterken Çar dağılan grevler ve keskin ve ezici bir güç uygulamasının ardından ortalığın sakinleştiğini düşünerek meclisi dağıtacak ve yine otokratlaşacaktır.

Rus - Japon savaşı Rusların İngilizler dışında kendi başına yeni bir siyaset üretemeyeceğinin bir göstergesi olmuştur. Rusya'nın Almanya ile olan ilişkilerine de anlaşma yapmaması konusunda da bir uyarı olarak değerlendirilebilir.

Büyük Devletler arasında önemli iki güç olan Alman İmparatoru Kayzer Wilhelm ile kuzeni olan Rus Çarı Nicholas II arasında birbirlerine Avrupa'daki gelişmeler konusundaki

² Burak Gülboy, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Rusya ve Osmanlı Donanmaları Arasındaki Silahlanma Yarışı", Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makaleler, Doğu Kit., İstanbul, 2012, s.49-55

³ Dünya Tarihi, Cilt 2, s. 748-749

⁴ Colin McEvedy, Yakınçağ Tarih Atlası, s. 40

değerlendirmelerini nispeten daha samimi bir biçimde paylaştığı "Willy – Nicky Yazışmaları" olarak adlandırılan mektuplaşmalar mevcuttur. Bu yazışmalarda Reval anlaşmasından I. Dünya Savaşı'nın çıkışına, hatta Nicholas'ın devrim ile öldürülmesine kadar olan süreci içeriden takip ederek kavrama şansı doğmaktadır. 1894-1914 arası yazışmaları kapsamaktadır. Örneğin Osmanlı'nın 1895'te İngiltere, Almanya ve Avusturya arasında bölünmesi projesinden bile bahsedilmektedir.⁵ Bu yazışmalardan, 22 Ağustos 1905 tarihli olan bir mektupta; Wilhelm, İngiliz Fransız yakınlaşmasını değerlendirirken, İngilizlerin aslında Fransız denizcilerin önüne atlayıp kendilerini pazarladıklarını ve bu sayede Almanya, Rusya ve Fransa arasında gelişme ihtimali olan bir ittifakın önüne geçmeye çalıştıklarını ifade eder. Alman Kayzer Willy, Kuzeni Rus Çarı Nicky'ye, Rusya'nın Japonya'da uğradığı bozgunun arkasında, aralarında yaptıkları gizli anlaşma ile İngilizlerin olduğunu, hatta Japonların Türkistan cephesi üzerine yürümesinin de bir İngiliz planı olduğunu açık eden, Amerika'dan kendisine gizli gelen bir belgeyi de mektuba eklediğini belirtir.⁶ Wilhelm Eylül'de yazdığı bir başka mektubunda İngiliz filosunun Swinemünde'ye yaptığı ziyaretten bahseder. Gemilerden birine iyi derecede Danca ve İngilizce bilen bir arkadaşını kömür tüccarı olarak çıkardığını ve bu arkadaşının da yetkililerle yemekler yiyip görüşmeler yaptığından bahseder. Bu görüşmelerden ve yetkililerin beyanatlarından İngilizlerin filoyu Baltık Denizine getirmesinin sebebinin İmparatorlara hiçbir gücün İngilizlerin kontrolü dışında bir hamlede bulunamayacağı gözdağını vermek olduğunu öğrendiğini yazar.⁷

İngiliz gizli diplomasisinin işleyiş tarzı ile ilgili bir örnek de sayılan dönemin İngiliz Dışişleri Müsteşarı Lord Sanderson'ın başka bir diplomata olan mektubundan anlaşılabilir. İngiliz-Japon anlaşması, Japon – Rus Savaşından önce gizli tutulmuştur. Ancak söylentileri ortaya çıkınca açıklanmasını tercih ettiklerini ifade eder. Hükümetlerin gizli anlaşmalar yapabileceği, ancak gizli tutulmadığı durumlarda kamuoyunda bir fikir oluşturmamasını engelleyecek bir biçimde sürpriz olarak büyük bir açık sözlülük gösterisi yaparak açıklanmasının, gizli tutulmasından daha yararlı olacağı zamanlar oluşabileceğini belirtir.⁸

1905 Japon yenilgisi üzerine ülke içinde yaşanan ayaklanmalar ve büyük yenilenme masrafları Rusya'yı dış politikasında daha çekingен bir hale büründürcektir. 1908 yılında Avusturya-Macaristan'ın Bosna'yı ilhakında bile neredeyse çaresiz kalacaktır. Üstüne üstlük yeniden yaratmaya giriştiği donanmasında Rus tersanelerinde bütçe sıkıntısı ve teknolojik yetersizlikler nedeniyle 1913 yılına kadar hiçbir büyük gemiyi tamamlayamayacaktır.⁹ Rusya kendisine tehdit olarak gördüğü Almanlar ve onların etkisi altında olduğuna inandığı Osmanlılara karşı askeri yatırımlarını arttırmayı hedefler. Almanlara karşı Baltık'ı korumak isterken, Osmanlı'nın kendi üretme imkânları olmadığından İngilizlerden aldıkları savaş gemilerine karşı da Karadeniz'de kendini güçlendirmek ister. Osmanlı 1908'de İngiltere'den Amiral Douglas Gamble komutasındaki bir heyetten donanmasının iyileştirilmesi konusunda danışmanlık almaya başlar. Ancak bazı eski gemileri hurdaya çıkarıp, tersane modernleştirme çalışmaları dışında pek bir şey yapılmaz ve Amiral Gamble Osmanlı'nın kendisine verdiği

⁵ "XV - Berlin 30/V 98", "Letters From the Kaiser To the Czar - 26 November 1895-13 June 1901 (Letters VI-XX)", <http://www.gwpda.org/wwi-www/willnick/wilnickb.htm>, Erişim: 12/09/2015

⁶ XLIX Schloss Wilhelmshöhe, 22/VIII/1905, WWI Document Archive - Brigham Young Uni., USA, http://www.lib.byu.edu/index.php/XLIX_Schloss_Wilhelmsh%C3%B6he_22/VIII/1905, Erişim Tarihi: 17/07/2015

⁷ LI Rominten 26/IX/1905, WWI Document Archive - Brigham Young Uni., USA, http://www.lib.byu.edu/index.php/LI_Rominten_26/IX/1905, Erişim Tarihi: 17/07/2015

⁸ Harold Temperley, "British Secret Diplomacy from Canning to Grey", Cambridge Historical Journal / Volume 6 / Issue 01 / January 1938, Cambridge University Press, s.23, <http://dx.doi.org/10.1017/S1474691300003784>, Erişim: 06/09/2015

⁹ Burak Gülboy, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Rusya ve Osmanlı Donanmaları Arasındaki Silahlanma Yarışı", Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makaleler, Doğu Kit., İstanbul, 2012, s.49-55

sözleri tutmadığını söyleyerek ülkesine geri döner, iki ay içinde 1910 Nisan'ında yerine biri yollanır ve Osmanlı onun üzerinden modern savaş gemileri alım girişimlerinde bulunur. Ancak alabildikleri emekliye ayrılmış Alman gemileri ve dört modern destroyer olduğundan Rusya'ya tehdit oluşturmayacaktır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı'nın donanmasını güçlendirme çabaları temelde Fransız ve İngiliz kredisi ile ABD, İngiliz ve Alman üretimi gemileri almaya çalışmasından ibarettir. Bu gemiler de aslında önemlileri Güney Amerika ülkeleri tarafından sipariş edilmiş ancak maddi sıkıntılar nedeniyle satılan gemilerdir. 1914 yılı itibarıyla Osmanlı yatırımları, Rusya'yı Karadeniz tarafını güçlendirmeye yönelik karşı atağa geçmeye itecek hale gelir. Ancak savaş başladığında İngilizler doğal olarak vereceğini vaat ettiği gemileri Osmanlı'ya teslim etmeyecektir.¹⁰ Burada esas olan daha öncesinden, İngilizlerin Japonlara verdiği destek ile Rusların yerini ve sınırlarını bilmesini sağlamasının ardından, 1907'de yapılan İngiliz - Rus anlaşması ile aslında sonraki gelişmelerin de sinyali verilmesidir. Ancak Osmanlı bunu değerlendirememiştir.

1907 İngiliz-Rus Anlaşması

İngiltere'nin Yakındoğu politikaları ile ilgili yetkili kişi olan Salisbury, XX. yüzyıla girilirken Osmanlı'nın paylaşılması konusunda var olan görüşlerini pekiştirmiş ve 1880'de şöyle yazmıştır:¹¹ "Doğu Sorunu ile ilgili altında bulunduğumuz en büyük tehlike, bağımsızlığını kaybetme (ki gerçekleşmiştir) ile imparatorluğun tamamıyla kaybedilmesi (ki bu da yakındır) arasındaki zamandaki zor günlerinde Sultanın, Rusya'nın baskın etkisi altına girmesi olacaktır." İngilizler doğal olarak Osmanlı'nın etki alanına Rusların hükmetmesini istemeyeceklerdir.

Osmanlı'nın etki alanı Osmanlı sınırlarının dışına da taşmaktadır. Bu alanda sayılabilecek Afganistan'da XIX. yüzyılın ilk yarısı taht kavgaları ile geçerken hemen komşuları olan Hindistan ve Türkistan'da (Buhara, Hokand ve Hive Hanlıkları) egemenlik el değiştirmiştir. Böylelikle Kabil Valisi Dost Muhammed Han iktidarı ele geçirip Afgan Şahı olduğunda, komşuları Ruslar ve İngilizler olmuştur. Bu dönem bu bölgede İngilizler ve Ruslar arasında "Büyük Oyun" olarak anılan çekişme mevcuttur. Dolayısıyla taze Afgan Şahı, hemen Batı'da Rusya'nın desteklediği İran ile Güney'de İngilizlerin desteklediği Sihlerle uğraşmak durumunda kalır.¹² Hindistan'ın kilidi sayılan Herat bölgesinin Rusların ya da onların denetimindeki İran'ın eline geçmesini istemeyen İngilizler, Afganistan'daki iktidarda sözlerinden çıkmayacak birilerinin olmasını garantilemek ister. Bunu sağlamak için 1838'de Afganistan'ı 3 yandan işgal eder. 1842'ye kadar 4 yıl işgal altında kalan Afganlar İngilizlerin işgalini sona erdirmeyi başarsa da yüz bin civarı gencini kaybeder, toprak kaybeder, ülkesi harap edilir. Bu işgal nedeniyle Batılılara karşı tepkisel bir nefret oluşur. İşgal sonrası ülke çapında yapılacak reformlar bile Batıya hizmet ettiği gerekçesi ile reddedilecektir. Hal böyleyken XIX. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Ruslar artık Hindistan'a doğru gidebilmek amacıyla Afganistan sınırlarına dayanır. O sırada 1893 yılında İngilizler Afgan hükümetine hiçbir tarihi, sosyolojik temeli olmayan ilmi, demografik ve doğal şartlardan yoksun "Durand Hattı" denilen bir sınırı kabul ettirirler. Bu hattın Hindistan tarafında kalan kabileleri de keyiflerince silahlandırır ve Hayber geçidinden geçecek olan kervan yollarını kontrol etmek gibi amaçlarla kendilerine hizmet etmeleri için yerli milis kuvveti olarak kullanmaya başlarlar.¹³ Karşılıklı çeşitli adımlardan oluşan Büyük Oyun'a bir son vermek amacıyla Rusya

¹⁰ Burak Gülboy, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Rusya ve Osmanlı Donanmaları Arasındaki Silahlanma Yarışı", Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makaleler, Doğu Kit., İstanbul, 2012, s.56-59

¹¹ M. B. Cooper, "British Policy in the Balkans, 1908-9", The Historical Journal, Vol. 7, No. 2 (1964), pp. 258-279, Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/3020354>, Erişim: 19/07/2015, s. 259

¹² Orhan Yazıcı, "Afganistan'ın Politik Önemi", Sosyologca Sayı 3, Doğu Kit, İstanbul, 2012, s. 277

¹³ Orhan Yazıcı, a.g.m, s.278-279

ve İngiltere, 1907'de St. Petersburg'da bir anlaşma imzalarlar ve Afganistan tamamıyla İngiliz nüfuzuna terk edilir.

31 Ağustos 1907'de İngiliz - Rus Anlaşması yapılmıştır. Afganistan, Tibet ve İran'a ilişkin sorunları kapsayan bir anlaşmadır:

- İran, üç bölgeye ayrılmıştır: Kuzey bölge, Rusların etki alanına; güney ya da daha doğrusu güney-doğu bölgesi, İngilizlerin etki alanına girmekte; merkez bölgesi de tarafsız bırakılmaktaydı. Tarafların her biri, «diğer tarafın bölgesinde siyasal ya da ekonomik nitelikte haklar elde etmek peşinde koşmamayı ve bu türden hakların müttefiki tarafından elde edilmesine engel olmamayı» taahhüt ediyordu. Tarafsız bölgede ise Rusya ile İngiltere, birbirlerinin benzer etkinliklerine ket vurmamak koşuluyla imtiyaz arama hakkına sahiptiler. Anlaşma, İran hükümetinin Rus ve İngiliz bölgelerindeki gelirleri üzerinde bir kontrol hakkını öngörmektedir. Bu kontrol sisteminin kurulması ise, İran Hükümeti'nin Rus Iskonto Bankası ile İngiliz Şehinşah Bankası'na olan borçlarının faizlerini ödeyemeyeceği durum için tasarlanmıştı. Rusya kendi kontrol hakkını sadece Rus bölgesindeki İran Devlet gelirleri üzerinde yürütebilecekti. İngiliz hükümeti de kendi bölgesi için aynı haklara sahip oluyordu. Ve taraflar, «sözü geçen bölgelerde alınacak tedbirleri ortaklaşa olarak saptamak ve yürürlüğe koymak üzere önceden birbirilerine danışmayı ve bu konuda anlaşmaya varmayı» taahhüt etmekteydiler.

- Çarlık Rusya'sı, Afganistan'ı «Rus etki alanının dışında» kabul ediyor ve «Afganistan'la olan bütün siyasal ilişkilerinde İngiliz hükümetinin uzlaştırma aracılığına başvurma» taahhüdünde bulunuyordu.

- Gerek Rusya ve gerekse Büyük Britanya hükümetleri, Tibet'in iç işlerine karışmamayı, toprak bütünlüğüne dokunmamayı ve bu ülke ile olan ilişkilerini ülkenin üzerinde egemen durumda bulunan Çin hükümeti aracılığıyla yürütmeyi taahhüt etmekteydiler karşılıklı olarak.

Izvol'sky'nin tüm çabalarına rağmen anlaşma, ne İstanbul'dan ve ne de Boğazlardan kesinlikle söz etmiyordu: Ruslara karşı bu konuda en ufak bir taahhüde girmeye bile yanaşmamıştı İngiliz diplomasisi. Lenin, 1907 İngiliz-Rus anlaşmasının önemini ve kapsamını şu sözlerle değerlendirmektedir: "Böylece İran, Afganistan ve Tibet bölüşülmektedir."¹⁴

İngiltere'nin Hindistan politikası gereği Rusya'nın Boğazlardan geçmemesi gerekmektedir. Diğer yandan da bir diğer sınır da Afganistan üzerinden tutulmuştur. Böylelikle Rusya her iki alanda da sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda bu sınırlandırma İngilizler ile Ruslar arasında bir anlaşma yapılmasının da koşullarını oluşturmuştur. İngiltere'nin bu politikasını İngiliz Deniz Kuvvetleri İstihbarat Direktörü şöyle açıklar: "İngiltere'nin Hindistan'ı tutmaya devam etmesinin yolu Akdeniz hâkimiyetini koruması ile mümkündür. Bunun da tek yolu her şeye karşı her köşesinden Mısır'ı elinde tutmak ve İskenderiye'yi bir Deniz üssü olarak kullanmaktır."¹⁵ Hatta Edward Grey mecliste bu anlaşmanın onaylanması görüşmelerinde anlaşmayı savunurken, "reddedilirse ya da yapılması imkânsız hale getirilirse ben de onunla birlikte düşerim" diyecektir.¹⁶

Mart 15, 1907 itibarıyla aslında bir deniz gücü olmadığından Ruslar, Boğazların açılması konusunda gönüllü değildir. Çünkü böyle bir durumda kendisi Boğazlardan

¹⁴ Potyemkin, Uluslar arası İlişkiler Tarihi, s.333-334

¹⁵ M. B. Cooper, "British Policy in the Balkans, 1908-9", The Historical Journal, Vol. 7, No. 2 (1964), pp. 258-279, Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/3020354>, Erişim: 19/07/2015, s. 259

¹⁶ M. B. Cooper, "British Policy in the Balkans, 1908-9", The Historical Journal, Vol. 7, No. 2 (1964), pp. 258-279, Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/3020354>, Erişim: 19/07/2015, s.262

çıkamayacağından, diğer Büyük Güçlerin girmesini engellemek adına Boğazların kapalı kalmasını tercih eder. Ta ki sadece kendisinin çıkmasına izin verilmesi ancak diğer güçlerin girmesinin engelleneceği bir anlaşmaya varılabilirse o zaman durumun değişeceği düşüncesindedir. Bu da tabii ki diğer güçlerin bu konuda şimdilik bir çaba harcamasına gerek olmayan bir statü ortaya çıkarmaktadır.¹⁷ Hatta Kont Beckendorff özellikle şimdilik kapalı kalması için talepte bulunacaktır.¹⁸ Kaldı ki böyle bir gelişme İngilizlerce de istenmemektedir. Bir yandan Rusların dışarı çıkacağı ve kendilerinin içeri giremeyeceği bir anlaşma halkta ters yönde bir kamuoyu yaratacaktır. Bir de ek olarak böyle bir onayın İngilizlerce verilmiş olması Osmanlı Sultanının Almanlara daha da yanaşmasını sağlayacağından korkmuşlardır.¹⁹ O nedenle 1907 yılının ortalarında İngiliz - Rus anlaşması daha çok Tibet, Afganistan ve İran üzerine olacak, alan belirleme ile sınırlı kalacaktır. Tibet, İran ve Afganistan üzerine olan bu anlaşmanın netleşmesi ve uygulanabilir hale gelmesi, Şubat 1908'i bulur. Sonra sıra Osmanlı'ya gelecektir.²⁰

Nisan 1908'de dışişleri yazışmalarında yetkililer, İngilizlerin Osmanlı'ya dair politikasını şöyle özetler: Makedonya, Ermenistan ve Türk-İran Sınırında Sultan'a düşmanca olan çalışmalar devam ettirilmeli, bir yandan da ülke içerisinde elde edecekleri ekonomik çıkarları arttırmanın çaresine bakılmalı. Ve bu politikanın zorluklarından bahsederler. Buradaki zorluk onlara göre hem Sultan hem Halife olan bir yöneticinin idaresindeki bir teokraside dışarıya verilen her ekonomik çıkarın hem halka hem de ilgili ülkeye lütuf olarak sunulabilmesi ihtiyacıdır. Bunun için de lütuf edilen tarafın düşman olarak görülmemesi gerekliliği kesindir.²¹

Ruslar İran'a müdahale ettiklerinde İngilizler Türklerin de olaya karışmasından rahatsız olur ve İstanbul'da Türk/İran sınırının düzenlenmesi ve sınırlanması için baskı yapılması gerektiğini, ve İran'da olan bitenlerle ilgili Türklerin asla karışmaması gerektiğinin altı çizilmesine karar vermiştir. Eğer Osmanlı, İran'a ve sınırına müdahil olmaya çalışırsa, o zaman karşısında İngiliz ve Rusları bulacağını belirtmişlerdir.²² Rusya ile İngiltere'nin anlaşması birbirleri ile aralarındaki dengelerin İngilizler lehinedir. Her iki tarafın lehine olacak biçimde düzenlenmesi niyeti Reval anlaşmasının da yollarını tamamen açacaktır.

Reval Görüşmeleri

Reval Görüşmesinin Hazırlıkları

Reval görüşmesi için, geçmişte İngiliz - Rus - Alman çekişmeleri ile Doğulu güçlerin bu işlere katılmaları gibi konuların hepsi belli sonuçlara vardırılması gerekmektedir. Reval görüşmesinin hazırlıkları bu anlamda geniş bir tarihi süreci kapsadığı gibi kendi içinde bir dizi gelişmeyi barındırır. Osmanlı gibi Rusya da kendi siyasetini Batı içi çelişkilere göre tanımlamıştır. Osmanlı - Rus çelişkisi ise açıktır. Rusya Batı Avrupa merkezleri ile ilişki içerisinde onların Orta Asya siyasetine destek sağlamaktadır. Bunu yaparak Batı içindeki konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Orta Asya içindeki konumuna ve Hindistan kara yoluna ilgi duyan Batı'da başlıca iki merkez olarak Fransa ve Almanya bulunmaktadır. Ancak Napolyon savaşlarından yenik çıkan Fransa bu siyasetten vazgeçmese de sürdüremeyecektir. Geleneksel Germen-Slav uyuşmazlığına rağmen çeşitli alanlarda Alman-Rus yakınlaşması olmuştur.

¹⁷ British Documents on the Origins of the War, Vol.4, s.279 (332')

¹⁸ British Documents on the Origins of the War, Vol.4, s.280 (333')

¹⁹ British Documents on the Origins of the War, Vol.4, s.294 (347')

²⁰ British Documents on the Origins of the War, Vol.4, s.665

²¹ British Documents on the Origins of the War, Vol.5, s.247 (320')

²² British Documents on the Origins of the War, Vol.9, s.23 (102')

Başlangıçta İngiltere tarafında Reval buluşması ile hem Ruslar ile dostluk ve yakınlık kurulmasının sağlanmasına hem de Swinemünde mülakatının İngiltere'de doğurduğu şüpheleri gidermeye niyet edilir. Swinemünde mülakatı önceki sene yapılan bir Alman - Rus görüşmesidir. Bir sene kadar önce 4 Ağustos 1907'de Alman İmparator'u Kayzer II. Wilhelm imparatorluk yatı "Hohenzollern" ile kuzeni olan Rus Çarı II. Nicholas da imparatorluk yatı "Standart" ile Polonya'nın Swinemünde limanında buluşmuştur.²³ Alman- Rus yakınlaşması olmuştur, ancak bundan bir sonuç alınamamıştır. Onun yerine İngiliz - Rus ilişkileri öne çıkacaktır.

Reval Anlaşması öncesinde diğer önemli yakınlaşma Rusya ile İngiltere arasında gerçekleşmiştir. Rusya Orta Asya'da ilerledikçe İngiltere'nin egemenlik kaygılarına yol açacak ve İngiltere'nin onayı olmadan bu tür gelişmeler içerisine giremeyeceklerini İngilizlerin kullandığı Japonya ile aralarında savaşın patlak vermesi ile acı bir şekilde anlayacaktır. 1905 yılındaki Japon-Rus savaşı Japonya'nın kesin başarısı ile sonuçlanacak ve İngilizler adına savaşan Japonların Rusları Asya'da durdurabileceklerini ve böylelikle Rusya'nın yapabileceklerinin sınırlı olduğunu gösterecektir.²⁴ Rus dış işleri bakanı Izvolsky, Rusya'nın Londra büyük elçisine yazmış olduğu bir yazıda "İngiliz devlet sekreteri Hardinge'nin, 7-8 yıla kadar İngiltere ile Almanya arasındaki gerginliğin son haddine varacağı ve bu takdirde Rusya'ya hakemlik rolü düşeceği" belirtilmiştir. O zaman Almanya'nın etrafında toplanmış olan "Üçlü İttifak"ı çember içine almak için gerekli tedbirleri bulmak Reval'den yaklaşık bir sene önce yapılan görüşmelerin bel kemiğini oluşturmıştır.

Reval'den daha dar kapsamlı bir Rus-İngiliz anlaşması, 31 Ağustos 1907 tarihinde, Fransa'nın da yardımıyla imzalanmıştır. Tibet, Afganistan ve İran konusunda İngiltere ve Rusya arasında yapılan anlaşmalarla bu ülkelerde nüfuz bölgeleri tayin edilmiştir. Böylece, İngiltere, o zaman iki gruba ayrılmış olan büyük devletlerden Rusya, Fransa tarafına geçmek için esaslı bir adım atmış olur. Anlaşmayı Rusya adına Izvolsky; İngiltere adına da, Rus - İngiliz yakınlaşmasının mimarlarından biri olan Büyük Britanya'nın Petersburg büyükelçisi Nicholson imzalamışlardır. Anlaşma Afganistan, Tibet ve İran'a ilişkin sorunları kapsamaktadır.²⁵

Batı içi dengelerde rolü olan diğer bir güç olan Avusturya'nın Dışişleri Bakanı Aehrenthal, 1908 yılının başlangıcında, kendi ülkesinin sınırından başlayarak Yenipazar sancağından geçip Selanik'e ulaşacak bir demir yolu hattının yapımını öngören bir tasarı hazırlamıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na, Ege denizine açılan bir yol sağlamış olacaktı bu hat. Aehrenthal'in tasarısı, Rusya'da büyük bir telâş ve kuşkuyla karşılanmıştır. Gerçekten de Selanik demiryolu hattının, Balkan yarımadasının bütün Batı yarısında Avusturya-Macaristan etkisini iyice pekiştirmeye yarayacağı apaçık ortadadır. Izvolsky'nin terimleriyle, "Avusturya planının gerçekleşmesi, Makedonya'nın Germanleştirilmesine yol açabilirdi." Rusya böyle bir tasarı karşısında ilgisiz ve tepkisiz kalmayacaktır. 3 Şubat günü Petersburg'da yapılan bir Bakanlar Kurulu toplantısında Izvolsky, İngiltere ile kurulan yakınlaşmadan yararlanarak, Rusya'nın son yıllarda Yakın Doğu'da yürüte geldiği salt savunmaya dönük politikayı artık

²³ Chicago Daily Tribune (1872-1922) - Chicago, Ill., Aug 4, 1907, <http://pqasb.pqarchiver.com/chicagotribune/access/403546341.html?dids=403546341:403546341&FMT=ABS&FMTS=ABS:AI&type=historic&date=Aug+04%2C+1907&author=&pub=Chicago+Tribune&desc=RUSSIAN+AND+GERMAN+RULERS+MEET+IN+SWINEMUNDE+HARBOR&pqatl=google>, 19/01/2010

²⁴ Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, "XX. Yüzyıl", XX. Yüzyıl, Türkiye Sosyolojisi 3, Sosyoloji Yıllığı Kitap 9, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.111-112

²⁵ Vladimir Potyemkin (Ed.), Uluslararası İlişkiler Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi, May Yayınları, İstanbul, 1978.

bırakmasını önerir. 1907 yılında İngilizlerle yapılan müzakereler sırasında, Boğazlardaki uluslararası rejimde değişiklik yapılması için İngiltere'nin onayını koparmağa çalışmış olan Izvolsky, Rus savaş gemilerini Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e aktarabilmek için Boğazlardan özgürce geçiş hakkını istemiştir. O sırada İngiliz hükümeti, bu konuda kesin ve resmî bir anlaşmaya varmaktan kaçınmıştır. Ama Grey, Rus dışişleri bakanına aynı konuda ilerisi için umut vermekten de geri durmamıştır. Izvolsky ülkesinin Orta Doğu'da artık daha cesur bir politika izlemesi gerektiğini savunurken, biraz da buna güvenmektedir. Toplantıya katılan diğer bakanlar, Izvolsky'nin önerisini oybirliğiyle reddedeceklerdir. Savaş Bakanı Polivanov, bu tutumuna gerekçe olarak, Rusya'nın yeni bir savaşa katıyen hazır bulunmadığını, çünkü Uzak Doğu'da uğranılan yenilgiden sonra Rus silahlı kuvvetlerinin henüz tam düzenli bir duruma giremediğini ileri sürer. Maliye Bakanı Kokovtsev de Izvolsky'nin önerisine karşıdır. Rus dışişleri bakanının bu savaşçı tasarısına en şiddetle karşı çıkan, doğrudan doğruya Başbakan Stolypin olacaktır. Bir hafta sonra da, 10 Şubat günü, Ulusal Savunma Konseyi'nin şu kararı aldığı öğrenilir: "Ordunun maddesel gücünün aşırı örgütsüzlüğü ve iç durumun elverişsizliği dolayısıyla, siyasal kargaşalıklara yol açabilecek her türlü saldırgan girişimden kaçınmak zorunluluğu, Konsey tarafından oybirliğiyle saptanmış bulunmaktadır." Bu koşullar içinde Izvolsky, salt diplomatik usullerle yetinmek zorunda kalacaktır. Avusturya dışişleri bakanının tasarısına karşı kendi tasarısını ortaya sürmekle işe başlamıştır Rus dışişleri bakanı. Izvolsky, Arnavutluk'un Adriyatik kıyılarındaki bir limandan çıkarak Tuna'ya kadar uzanacak bir demir yolu tasarısı ortaya atar. Bu hat Sırbistan'ın siyasal ve ekonomik bakımdan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan tamamıyla bağımsız olarak denize ulaşmasını sağlayacaktır. Tuna-Adriyatik demir yolu hattının, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na sadece zarar getirecek tehlikeli bir tasarı olduğu meydandadır. Üstelik İngiltere de, Makedonya'daki reformlar sorununda Rusya'nın kendisiyle uyumlu davranması koşuluyla, Izvolsky'nin tasarısını desteklemeyi vaat etmiş bulunmaktadır. Böylece, Balkanlar'da demir yolu yapımını öngören tasarılarından kuşku ve telâş duymak sırası Aehrenthal'e gelir. Rusya ile İngiltere, Balkanlar'da demir yolu yapımı ve Makedonya'da reformlar konusunda bir uzlaşıya ihtiyaç duymaktadır.²⁶

2 Mart 1908'de İngiltere'nin Rus Büyükelçisi Nicolson'a göre St. Petersburg'da, Rusya'nın Balkanlardaki Slav kardeşlerinin koruyuculuğunu üstlenmeye dair emellerine, Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın engel olduğu düşüncesi hakimdir. Hatta Osmanlı'ya karşı bu iki ülkenin ikili bir plan peşinde olduğunu ifade eder, Avusturya reformlar için Osmanlı'ya bastırıp karşılığında bir şeyler koparmaya çalışırken, Almanya da Sultan'ın gönlünü hoş tutup, reformları boş vermesini sağlayıp hem kendi hem de Avusturya'nın projelerinin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu durumda Rusya'nın işine gelen ortaklar, kendisine ve çıkarlarına paralel düşünen İngiltere, Fransa ve İtalya olarak belirecektir. Reformlar konusunda isteksiz olanlar bir şey yapmayacağına göre adımın diğerlerinden geleceği düşünülmektedir. Reformların nasıl sunulacağı da önemlidir, çünkü eğer Sultan'ın hoşuna gitmeyecek kadar açık bir biçimde sunulursa uygulanması imkânsızlaşır. Önemli olan görünürde Sultan'ın kolay kabul edebileceği bir forma getirilmesi ve uygulanmasının garantiye alınmasıdır. Örneğin Makedonya konusunda yazışmalar devam ederken, Izvolsky'nin Nicolson'a önerisi yeni birilerini getirmektense "var olan makineyi işletmek" ve valileri koruyup Hilmi Paşa'yı Genel Vali gibi, 3 vilayetin yöneticisi olarak atamak olabileceği yönündedir. Ancak Nicolson yeterince kafa yormadan yapılmış bir öneri olarak niteler bunu.²⁷

İngiltere 3 Mart 1908'de, yüzyılın başından beri büyük bir kargaşanın yaşandığı Balkanlar'a ve Makedonya'ya yönelik bir dizi öneri açıklar. Osmanlı egemenliğindeki Makedonya'ya

²⁶ Vladimir Potyemkin (Ed.), Uluslararası İlişkiler Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Diploması Tarihi, May Yayınları, İstanbul, 1978.

²⁷ British Documents on the Origins of the War, Vol.5, s.233 (306')

büyük devletlerin açık müdahalesi anlamına gelen bu öneriler Osmanlı yönetiminde büyük bir tedirginlik yaratırken, Rusya, bazı farklılıklarla müdahaleden yana tutum alır. İki büyük devlet, Makedonya'ya bir genel müfettiş atanması, bölge bütçesinin Osmanlı maliyesinden ayrılması, genel müfettişin emrinde yabancı bir generalin komuta edeceği özel bir jandarma gücünün oluşturulması, kamu görevlilerinin de yerli Hristiyanlar arasından ve genel müfettişçe atanması konularında anlaşılır. Ayrıca İngiltere ve Rusya arasında en üst düzeyde görüşme yapılması gerekecektir.²⁸

İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey bu konuda Avusturya Dışişleri Bakanı Baron Aehrenthal'e iletilmesi için yazdığı mesajda Baron'un Grey'in konuşmalarından hoşnut olmadığından haberdar olduğunu, ancak söylediklerinden rahatsız olmak yerine söylemedikleri nedeniyle rahatlamış olması gerektiğini belirtir. Çünkü reformları engellediklerini bildiklerini, Avrupa Uyumu ile birlikte çalışmayı zorlaştırdıklarını ifade eder. Konuşmasında yanlış olan bir şey olmadığını ve Baron'dan da elinden geldiğince iyi bahsetmeye çalıştığını ekler ve konuşması hakkında dırdır edeceğine Osmanlı'daki Avusturya Büyükelçisine reformların uygulanması konusunda baskı yapmasının daha uygun olacağını altını çizer.²⁹

13 Nisan 1908'de Hardinge'den Nicolson'a yollanan bir mesajda Rus Büyükelçiliğinin Kralın Reval'de İmparator ile görüşmesinin muazzam bir biçimde takdire geçeceğinden bahsedilmesi ile Reval görüşmesinin sözü edilmeye başlanır. Hardinge bu bilgiyi Grey ile paylaştığını o da Asquith ile konuşacağını, ancak Kral Mayıs'ta dönene kadar hiçbir şey yapılamayacağını aktarır. Kralın ziyareti dostluğun somutlaşması için çok gerekli olduğundan ve buluşma hakkında negatif bir şeyler yayılmaya başlamadan önce görüşmenin yapılması gerektiğinden İmparatorun iade-i ziyareti ne zaman yapacağını İngilizler için hiçbir önemi olmadığından bahseder. Grey'in de Asquith'in de bu fikirden hoşlandığından ancak radikal uçlardan görecekları tepkiden çekindiklerinden de bahseder Hardinge.³⁰

1908 Mayıs'ının başlarında Sir Edward Grey Kral'ın planlandığı gibi Reval'de görüşmeye gidip gitmeyeceği sorusunu Kral'a bir soru önergesi ile yöneltmiştir. Kral, ülkenin sorunlu halinin, görüşmenin Rusya'da yapılmasını riskli kılabilceğinden Çar ile görüşmenin kendi yatlarında Reval limanında bir sonraki Whitsun'da (Paskalya'dan 7 hafta sonra bir Hristiyan tatili) yapılacağını ifade etmiş ve dönüş yolunda da Kopenhag'a uğrayacağını belirtmiştir.³¹

Reval Görüşmesi: İngiltere-Rusya

Reval Görüşmeleri gizli diplomasi ile açık diplomasinin birleştiği bir alanda gündeme gelmiştir. Diplomasi, bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin karar vericilerine iletmesi sürecidir.³² Diplomaside gelişigüzeğe yer yoktur, yerleşik bir protokol mevcuttur. Batılı Devletlerin diplomasi geçmişi Harold Nicolson'a göre 1455 yılına kadar dayanır.³³ 1815 Viyana Kongresi'nde de, 1961 yılında Viyana'da toplanan "Diplomatik İlişki ve Bağışıklıklar Hakkında Birleşmiş Milletler Konferansı"nda da diplomatik protokol konusunda tüzük ve sözleşmeler kabul edilmiştir.³⁴ Mehmet Gönlübol'un aktardığına göre devletlerarasında ad hoc nitelikteki iki, ya da çok-yanlı temaslarda

²⁸ "Reval Görüşmesi", Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004, Cilt 18, s. 393.

²⁹ British Documents on the Origins of the War, Vol.5, s.234 (307')

³⁰ British Documents on the Origins of the War, Vol.5, s.235 (308')

³¹ Sir Sidney Lee, King Edward VII - A Biography, Vol II, The Reign 22nd January 1901 to 6th May 1910, Macmillan and Co., Limited, St Martin's Street, London, 1927,s.586 (613')

³² Mehmet Gönlübol, Uluasları Politika, s. 112

³³ Mehmet Gönlübol, Uluasları Politika, s. 113

³⁴ Mehmet Gönlübol, Uluasları Politika, s. 117

karşılaşılan ilk yöntem sorunu görüşmenin yeridir. Görüşme iki düşman arasında yapılacaksa, "tarafsız" bir ülkede yapılması, dost devletler arasında ise genellikle bu devletlerin hükümet merkezlerinde yapılması kabul görmüş çözümlerdir.

Reval Görüşmeleri Rusya'ya bağlı olan Reval şehri limanında yapılmıştır. Zaten basında da bir dostluk gösterisi olarak duyurulacaktır. Görüşme yöntemleri ile ilgili önemsenen diğer alanlar arasında, kullanılacak dil, yabancı dillerde yayınlanacak belgelerin seçilmesi, görüşmelerin basına açık olup olmayacağı da bulunmaktadır. Halk için belki de hiç önemli sayılmayacak olan bu ve bunlara benzer bazı özellikleri, pazarlık gücünü ve prestijini arttırabileceği ve azaltabileceği düşüncesi ile katılan devletler tarafından önemsenmektedir. Diplomasi türleri arasında en önemlisi sayılabilecek olan "doruk diplomasisi" olacaktır. Doruk diplomasisi ilgili devlet ya da hükümet başkanlarının katılmasıyla yapılan diplomatik toplantılardır. Bu yöntemde genelde ya tüm dünyanın dikkatini çekmek, ya da ilgili devletler adına son sözü söylemek için başvurulmaktadır. Doruk diplomasisinde sonuçlar, diğer diplomasi yöntemlerine oranla çok daha kısa süre içerisinde alınabilmektedir. Çünkü bu toplantılara katılan kişiler, bir talimat beklemeye, ya da uzun süre danışmada bulunmaya gerek görmeden, son sözü söylemek yetkisine sahip bulunmaktadır. Dünya kamuoyunu en çok ilgilendiren "doruk" ise iki "Süper Devlet" arasında yapılanlardır.³⁵ Reval Görüşmeleri de bu klasmandadır. En üst düzeyde dostluk ve uzlaşma görüntüsü verilmesi önemsenmiştir. Görüşmelerde en üst yetkiye sahip kişiler son sözü söylemiştir. Görüşmelerde verilen kararlar çerçeveyi belirleyecek sonra bürokratlar tarafından uygulama zamanları geldikçe detaylandırılacaktır.

Reval Görüşmesi medyada yansıtıldığına göre çok güzel parlak güneşli bir sabah, 9 Haziran 1908'de İngiliz Kralı VII. Edward ve Rus Çarı II. Nicholas, Baltık Denizi'ndeki Rus karasularında Reval'de (günümüzde Estonya, Tallinn) buluşmuştur. Bu küçük şehir Çar Büyük Peter'in (Deli Petro) 198 yıl önce burayı İsveç'ten almasından beri böyle büyük bir olaya şahit olmamıştır. Ortam özellikle aralarındaki akrabalık nedeniyle de fazlasıyla dostçadır. Çar Nicholas, Kral Edward'ın karısı olan Kraliçe Alexandra'nın öz yeğenidir.³⁶ Kralın yanında Kraliçe Alexandra, Prenses Victoria, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Charles Hardinge ve İngiltere'nin Rusya büyükelçisi deneyimli diplomat Sir Arthur Nicholson da bulunmaktadır.³⁷ Kral kabineden bir bakanın kendisine eşlik etmesini istememiştir.³⁸ Kral VII. Edward beraberinde İngiliz deniz ve kara kuvvetleri komutanları, Amiral Fisher ve General Frenchy'yi de getirmiştir. Rus tarafında ise Çar, iki İmparatoriçesi, annesi ve karısı, aileden birkaç kişi ve bazı bakanlar ile katılır. Rus Başbakanı Pyotr Stolypin ve Dışişleri Bakanı Alexander Izvolsky toplantıya katılan en önemli hükümet üyeleridir.³⁹ Buluşmanın amacı, iki devlet arasında sağlanan yakınlaşmayı bütünlemek olarak duyurulacaktır. Buluşmayı İngiltere hazırlamıştır. Buluşmanın öncesinde anlık olaylar ile gelişen Batı içi ülkeler arası yakınlaşmalar bu ilişkiler ve dengeler ağının Reval süreci ile netleşmesi ve sonraki dönemde oluşacak tarafların belirlenmesi amaçlanır.

³⁵ Mehmet Gönülöbol, Uluasları Politika, s. 112-123

³⁶ Chronicle of the 20th Century, Longman Chronicle, 1988, London, s.116, "First visit of English King to Russia"

³⁷ New York Times, 06 Haziran 1908, "Kral Rusya Yolunda"

³⁸ Chronicle of the 20th Century, Longman Chronicle, 1988, London, s.116, "First visit of English King to Russia"

³⁹ British Documents on the Origins of the War, 1898-1914, Vol.5: The Near East, The Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia: Foreign Office Documents, 1903-1908, Edited by G.P. Gooch, D.Litt. and Harold Temperley, Litt.D., Vol. V, Printed and Published by His Majesty's Stationery Office, 1928, s. 287

Reval'e gelirken İngiliz heyeti Kuzey Denizi'nde Almanya'nın Kiel limanından geçer. Kiel limanında çok kısa dururlar, burada Prusya Prensi ve Prensese karşı onları. Daha sonra limandan çıkışlarına Alman destroyerleri eşlik edecektir. Alman Kuzey Deniz filosunun orada hazırda yer alması İngilizlere Alman deniz programının ne kadar işe yaradığını göstermeye yaramıştır. Kraliyet yatındaki deniz kuvvetleri yetkililerinin gördükleri Alman deniz gücü, hayranlık uyandıracak seviyededir. Ama aynı zamanda bu gösterinin bir gerginlik yaratmaması için Prusya Prensi Henry, Kiel'de konuşlanmış iki İngiliz savaş gemisi Minotaur ve Achilles'deki üst düzey yetkilileri için bir akşam yemeği daveti verir. Bu dostluk havasını İngiltere'ye döndüklerinde anlatmaları için ricada bulunur. Tabi Prens Henry'i tanıyanlar böyle bir konuşmayı daha yukarıdan bir emir almadan yapmayacağını bilmektedirler.⁴⁰

9 Haziran'da, sabah saatlerinde Kral ve Kraliçe Reval'e varınca İmparator ve ailesi ile, ve birkaç Rus Bakanı ile tanışılır. İmparator Kral'ı ve yanında gelenleri (İngilizlerin el altından desteklediği) Japonlara karşı ezici bir yenilgi aldıkları Tsushima savaşına katılmış ve filoda ayakta kalmış tek savaş gemisi olan "Almaz"da karşılar. Hardinge'nin raporuna göre Kral, Stolypin ve Izvolsky ile birkaç görüşme yapar ve iki tarafta da pozitif etki yaratacak bir hava oluşur. Hardinge'nin kendisi de Izvolsky ile görüşecek ve beklemede olan sorunları en üst düzeyde çözmenin yararından bahsedecektir. Hardinge raporunda daha sonra ilk olarak Izvolsky ile görüştüğü maddeleri anlatır. Görüşmede Edward Grey'in parlamentoda yaptığı konuşma gündeme gelmiş ve Rusya'da ve kendisinde bıraktığı etki sorulmuştur. Duruş ve tarz açısından Rusya tarafına keyif verecek bir konuşma olduğu cevabı gelir. Makedonya'daki reformlar olarak geçen madde üzerinde uzunca durduklarından bahsedilir ve İngiltere ve Almanya'nın politikalarına Rusya tarafından bakış detaylandırılır. Edward Grey'in önerilerinin Rusya tarafından kesinlikle kabul edileceğini, ancak karşı önerilerinin sadece herkesin hem fikir olacağı ve Sultan'ın kabul edeceğini düşündükleri yönde değişikliklerden oluştuğunu beyan eder. Sultan'dan çok Almanya ve Avusturya'nın karşı çıkmalarını kaldıramayacaklarını ve Almanya'nın askeri olarak kendilerinden çok daha üstün durumda olduğunun farkında olduklarını ekleyen Izvolsky, o nedenle Almanya'yı rahatsız edecek biçimde hareket etmemek konusunda hassastır. Almanlardan son birkaç ay içerisinde Rus basını ile ilgili Almanlara karşı düşmanca olduklarına karşı uyarılar aldığını söyleyen Izvolsky, Fransız Başbakanın Londra'ya ve Kral'ın Reval'e yaptığı ziyaretlerin bu durumu daha da kolaylaştırmadığını ekler. O nedenle de Almanların da hemfikir olacağını düşündüğü yönde Izvolsky'nin son düzenlediği haliyle olabildiğince gergin de olsa iplerin kopmadan kalabilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle önerilerini Edward Grey'in kabul ederek, Reval görüşmesinin sonunda da, sadece Makedonya üzerine reformlardan konuşulduğunu halka beyan ederek, görüşme hakkında sınırlı bilgi verilmesini ummaktadır. Ancak tabi Hardinge, Reval'e geldiklerinde hala Rus tarafın Makedonya düzenlemelerine dair gönderdiği metnin aslında Edward Grey'in eline ulaşmadığını o nedenle Edward Grey'in bu konuda bir yönlendirmesini alamadan buraya geldiğini ifade eder.⁴¹

Görüşmelerin ikinci gününde, sona doğru gelinirken, Kral İmparator'u İngiliz Deniz Filosunun Amiral'i ilan eder. İmparator da karşılık vermek amacıyla, 1904'te Japonya üzerine büyük bir özgüven ve kibirle yola çıkan Rus filosundan arta kalan son gemiyi göstererek, tevazu ve belirgin bir mahçubiyet ile "genç ve büyümekte olan Rus deniz filosuna" Kral'ı Amiral ilan eder. Rus Dışişleri Bakanı Izvolsky'nin, Londra'daki Rus Büyükelçisi Count Beckendorff'a yazdığı mektupta da her ne kadar görüşmenin sonucunda taraflar bir anlaşma imzalanmadığı duyurulması konusunda uzlaşmış olsalar da her türlü öz üzerinde hem fikir oldukları artık gelecekteki dış politikalarında kendi çıkarları için ortak hareket etme konusunda bir fikir birliği olduğunun kesin olduğunu aktarır. Aynı zamanda Izvolsky

⁴⁰ British Documents on the Origins of the War, 1898–1914, Vol.5, s.237 (310')

⁴¹ British Documents on the Origins of the War, 1898–1914, Vol.5, s.238 (311')

mektubunda, Hardinge'nin kendisine beyan ettiği gibi, Almanya deniz kuvvetleri konusunda yatırımlarına bu hızda devam ederse 7-8 yıl içerisinde Avrupa'da büyük bir karışıklığın çıkacağını, Rusya'nın da barışı sağlamakta önemli görevi olacağını o nedenle de Rusya'nın karada ve denizde güçlenmesinin arzulandığını düşündüğünü ifade eder. Hatta Izvolsky, Hardinge'nin bunu birkaç defa tekrarladığını, bunu yaparken de bunun kendi görüşü olduğundan çok Londra'daki hükümetin ortak kararı olduğuna da dikkat çekmek ister.⁴²

Batılı Güçler için, sadece Reval öncesi son bir sene içerisinde, Osmanlı toprakları ve etki alanında yaşanan gelişmeler bile sonraki yüzyıla yansıyacak düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. İki devletin hükümdarları Reval'de Avusturya'nın Balkanlardaki, Almanların Osmanlı İmparatorluğundaki girişimlerini ele alırlar; Balkanlar ve Boğazlar ile ilgili siyaseti görüşürler. Buluşma sonunda tarafların yalnızca Makedonya'da yapılacak ıslahat sorununu görüştükleri açıklanır.⁴³ Kral ve Çar, yalnız Makedonya konusunu ele almış gözükmeye hemfikir olarak vardıkları kararların, bir program kapsamında açıklanmasını benimseyerek ayrılırlar. Aslında Makedonya meselesi üzerinde konuşulan hususlar hakkında da kamuoyuna pek bir şey açıklanmaz. Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan bu eyalete, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan sahip olmak istemektedir. Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleri, hükümetlerinden yardım görerek Makedonya'ya girmektedir. Özellikle Bulgarların bunu sistemli bir biçimde yaptıkları bilinmektedir. Bu durumda büyük devletler bu işe sık sık müdahale etmişler, Bab-ı Ali'den reform yapılmasını istemişlerdir. Ancak, mesele bir reform meselesi değildir.⁴⁴ Makedonya'ya hâkim olmak için sistemli bir mücadele yürütülmüştür. "Sancak Demir Yolu" projesini gerçekleştirmeye başlayan Avusturya-Macaristan, Makedonya'yı kendi iktisadi çalışma alanı içine almak amacını gütmüştür. "Sancak Demir Yolu" yüzünden Avusturya ile Rus hükümeti arasında bir soğukluk meydana gelir. Avusturya Dışişleri Bakanı Aehrenthal'ın Berlin Anlaşmasının Avusturya'ya vermiş olduğu bir hakkı kullandığını iddia ederek "Sancak Demir Yolu"nu inşa etmek için teşebbüse geçmesi, bu nedenle İngiltere'nin eline bir fırsat vermiştir. Ancak Almanları alenen karşılama almak istemezler. Reval'de İngiliz-Rus ittifakının gerçekleştirilmesi yolunda adım atılmıştır. Bu bakımdan Almanya ve Avusturya, Reval buluşması karşısında büyük bir endişeye düşmüşlerdir. Reval buluşmasında konuşulan bu noktalar gizli tutulmuş, buluşmada sadece Balkan meseleleri görüşülmüş gibi gösterilmek istenilmiştir. Ancak, Rusya'nın Boğazlar meselesini de ortaya attığı, bu yolda İngiltere'nin muvafakatini almaya çalıştığı, Avusturya'ya bazı tavizlerde bulunup bu devletin de muhalefetini azaltmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bütün bunlar Reval'in sadece Makedonya ile ilgili olmadığını bize belirtir. Makedonya nedeniyle Batılı güçlerin bu kadar kaygılı olması mümkün değildir. Aslında Makedonya üzerinden Osmanlı üzerindeki çekişmeler ve Osmanlı sonrası düzenle ilgili kaygıları taşınmaktadır.

Reval Anlaşması ve İngilizlere Göre Ruslara Düşen Rol

Reval Görüşmesi ile Üçlü Antant mühürlenmiştir. Böyle bir antantın temellerinin Kral VII. Edward'ın daha Galler Prensi iken Fransa'da Breteuil ailesinin şatosunda Marquess Henri de Breteuil ile kalırken atılmış (19. yy) olduğu bilinir.⁴⁵ 1901 yılına kadar İngilizler dünyada yalnız olduklarını, uluslararası politikanın Viyana'da, St. Petersburg'da ve İstanbul'da üretildiğini tarihin oralarda yazıldığını düşünmektedirler.⁴⁶ İzolasyondan vazgeçmeleri Kral Edward'ın

⁴² British Documents on the Origins of the War, 1898-1914, Vol.5, s.245

⁴³ "Reval Buluşması", Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986, Cilt 16, s. 9796.

⁴⁴ "Tallin", Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 31, s. 371

⁴⁵ British Documents on the Origins of the War, 1898-1914, Vol.7, s.218

⁴⁶ The Nineteenth Century and After, Vol.64, July - December 1908, Spottiswoode & Co, London, 1908, s.2

tahta geçtiği 1901 yılından sonra olacaktır. Tahtta kaldığı 9 sene içinde İngiltere'yi etkin güç haline getirip bunu yaparken de yarattığı kutuplaşmalar ile dünyayı bir savaşın eşiğine gelmekten alıkoyamayacaktır. Barış adına yapılan birbirine eşit güçte iki askeri blok yaratmaktır. Bu güç dengesi aynı zamanda Avrupa'da barışı garantileyecek olduğu düşünülmüştür.

1901 yılına kadar İngiltere, Osmanlı, İran, Afganistan, Tibet ve Çin'de Rus düşmanlığı ile karşı karşıya kaldığını düşünmekte, birkaç yılda bir Hindistan'a doğru hamle eden Rusların yarattığı panik ile uğraşmaktadır. Fransa ile aralarında da sürtünme yine süreklidir. Siyam, Mısır, Batı Afrika, Süveyş Kanalı üzerine olan çekişmeler birkaç defa savaşın eşiğine getirmiştir iki ülkeyi. Dolayısıyla İngiltere'nin üçlü ittifak yapacağı ülkeler böylece doğal olarak belli olmuş durumdadır.⁴⁷ Bu güçlerle ittifak yapılarak tehlikenin ortadan kaldırılması gerekmektedir. İran, Afganistan ve Tibet ile ilgili 31 Ağustos 1907'de anlaşmalar yapılmıştır. Ancak Reval'deki görüşme, antantı tamamlamıştır. Reval'e karşı olanların duyarlılıklarının arkasında Rusların aslında ülkede demokrasiyi temsil eden bir meclisi olmadığı, ülke içinde zulümler yaşandığı konusundaki kaygılar bulunmaktadır. Ancak İngiliz Dışişleri bu konuya duygusal yaklaşmamaktadır. Bu iki ülke arasında yapılmış bir iş anlaşmasıdır.⁴⁸

O dönemde Rusların okul çağı ve yukarısındaki nüfusun %72'si okuryazar değildir. Nüfusun sadece %10'u gazete okuyabilmektedir. Zaten böyle bir durumda meclisteki demokratik temsil ancak cehaletin ve okuryazar olmamanın temsili olacaktır. Böyle bir meclis yirmi değişik millet ve büyük kitleler halinde 3-4 farklı dinin üyelerinden oluşan dünyanın en büyük ülkesini yönetemeyecektir. Bu nedenlerden de zaten Rus halkının bir seçilmiş hükümet ya da demokratik kurumlar konusunda talebi bulunmamaktadır, çünkü halkın %90'ı için "demokrasi" ve "anayasa" kelimeleri gerçek anlamında kafalarında hiç bir tanımı olmayan kelimelerdir.⁴⁹ Kaldı ki İngilizlere göre Ruslar barbarlıktan çok taze çıkmış ve ancak en güçlü hükümdarlarının altında en çok ilerlemeyi kaydedebilmiş bir millettir. Rus halkı kendi kendini yönetebilecek durumda değildir, yönetilmeye ihtiyaçları vardır. Rus meclisi Duma'da neredeyse çalışan sınıfın tamamı hiç temsil edilmemektedir. Rusya'nın o dönemdeki en büyük ihtiyacı demokratik bir yönetim değildir, teorik olarak güzel bir fikir gibi görünse de, anarşi ve iç savaş yaratacağına inanılmaktadır, yönetsel reformlardır. Halkın hakkında bir fikirleri olmadığı demokratik yönetim gibi bir talepleri yoktur, sadece az vergi, çok maaş ve adalet istemektedirler.⁵⁰

Bu düşüncelere uygun olarak Reval görüşmesinde Kral Edward konuşmasını şu sözlerle bitirecektir: "Majestelerinizin, İmparatoriçenin ve Emperyal Ailenin sağlığına içiyorum, ve hepsinden öte, büyük İmparatorluğunuzun sıhhati ve refahına!" Bu sözlerin planlı bir konuşmanın sonudur. İngilizler, Rus halkına olduğu kadar kendilerine de bu imparatorun sağlığı ve ülkenin refahının yararının daha fazla olduğuna inanmaktadır.⁵¹ Rusya her ne kadar doğal kaynakları ve yönetimi ülkeyi güçlendirse de, sermayesizlik, cehalet ve tecrübesizlik ülkenin tarımda ve endüstrideki gelişimine sekte vurmaktadır. Bu açılardan bir ortaçağ ülkesi olarak sayılacak seviyededir. Aynı dönemde kaynaklar açısından Rusya daha zengin olsa da ABD'de üretilen çeliğin onda birini, kömürün yirmide birini ancak üretebilmektedirler.⁵²

Reval'de Hardinge aldığı emir gereği Rusların ödün vermelerini istedikleri birkaç maddeyi önermeden anlaşmanın olamayacağını bildirmek üzere görevlendirilmiştir. Ayrıca İngiliz Hükümeti'nin Almanya ile arası iyidir ve bunu bozmaya sebep olabilecek adımlardan

⁴⁷ The Nineteenth Century and After, Vol.64, s.3

⁴⁸ The Nineteenth Century and After, Vol.64, s. 9

⁴⁹ The Nineteenth Century and After, Vol.64, s. 9

⁵⁰ The Nineteenth Century and After, Vol.64, s. 10

⁵¹ The Nineteenth Century and After, Vol.64, s. 10

⁵² The Nineteenth Century and After, Vol.64, s. 11

kaçınmaya itina göstermektedirler. Rusya için de aynı durum geçerli olsa da İngilizler Almanların kötü niyetinden kaçmak için kendi isteklerinden ve insanlığın ihtiyaçlarından geri duracak değildir. Zaten Almanların deniz kuvvetlerine yaptıkları yatırımları Almanların gelecek planlarına dair derin bir güvensizlik yaratmıştır İngiltere'de. Reval'de tartışmalar arasında öne çıkan konular, Makedonya ve Ortadoğu'nun yanı sıra Adriyatik Demiryolu ve Almanların deniz kuvvetleri yarışı olarak belirir. Reval görüşmesi ertesinde Rusya ve İngiltere yayınladıkları ortak bildiride bütün itina Almanların sinirlendirip hırçınlaştırmadan titizlikle kamuoyuna gelişmelerin duyurulmasına özen gösterilmiştir: "Rusya ile İngiltere tüm uluslararası sorunlar üzerinde tam bir anlaşmaya varmış bulunmaktadır." Rus Dışişleri Bakanı Alman askeri gücünden rahatsızlığını gizlemeden şöyle demiştir Hardinge'ye: "Bu durumda Rusya, Almanya'ya karşı güttüğü politikada son derece dikkatli olmak ve ona, Rusya ile İngiltere arasındaki bir yakınlaşmanın Petersburg'la Berlin arasındaki ilişkilerde bir soğuma doğuracağı izlenimini vermemek zorundadır." Hardinge de bu görüşü paylaştığını ve Rusya'nın İngiltere'ye oranla daha temkinli davranmasının yerinde olacağını söyler ve ardından da Rusların eski askeri kudretine kavuşması gerektiğinden ve 7-8 yıl içinde Avrupa'da güçlü bir Rusya'ya dengeyi sağlamakta önemli bir görev düşeceğinden ve bunun öneminden bahseder.⁵³ Rusya'ya gücü dengeleyen etken olarak görev düşeceği ve Rusya'nın gücünün dünya barışını sağlamada Hague Konferansı'ndan çok daha fazla etkisi olacağı düşünülür.⁵⁴ İngiltere'nin o nedenle Fransa ile iyice sağlamlaştırdığı dostluğu Rusya ile de çıkarların kesişmesi üzerinden sağlama zorunluluğu bulunmaktadır. Kralın Reval ziyareti Almanları kışkırtma amacı taşımasa da, ve Edward Grey herhangi bir anlaşma imzalama amacı taşımadığını mecliste beyan etse de, Hardinge'nin görüşmede Izvolsky'ye de ifade ettiği gibi, "üst düzey devlet ziyaretleri Almanların tekelinde değildir", ve temelde tüm bu laflar sadece Almanya ile Rusya arasında sorun çıkmaması amacıyla söylenmiştir.⁵⁵

1908 yılı itibarıyla Rusya yeniden kuvvetlenmeye başlayacak ve Uzak Doğu'daki amaçlarından vazgeçecektir. İran'ı bir duvar kabul edip Osmanlı aleyhine Balkanlar ve Kafkaslar üzerine oynamaya devam edeceklerdir. İran'da Şah'a ve meclise çeşitli oyunlarla ayaklanmalarla müdahale etmeleri yanı sıra İngiltere ile İran demiryolları ve Almanlar ile Bağdat demiryolu üzerinde uzlaşma arayışındadırlar. Hatta Almanların demiryolu faaliyetlerine karşı İngilizler de bölgeye Rus demiryolları yapılması konusunda çalışmıştır.⁵⁶ Ancak 25 Haziran 1908 itibarıyla Almanlar Bağdat demiryolunu artık Rusya, Fransa ve İngiltere arasında görüşmeyeceğini, sadece İngilizler ile baş başa görüşmeye hazır olduğunu bildirir.⁵⁷

⁵³ Potyemkin, Uluslar arası İlişkiler Tarihi, s.344

⁵⁴ M. B. Cooper, "British Policy in the Balkans, 1908-9", The Historical Journal, Vol. 7, No. 2 (1964), pp. 258-279, Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/3020354>, Erişim: 19/07/2015, s.262

⁵⁵ British Documents on the Origins of the War, 1898-1914, Vol.5, s.239 (312')

⁵⁶ 1908 yılı içerisinde, 1907'de tahta çıkmış olan İran Şahı Mehmet Ali, Rusların da yardımıyla meclisi toplar ve dağıtır; bunun üzerine İran'ın birçok yerinde ayaklanmalar olur. 1908 yılının ilk aylarında aralarında yeni paylaştıkları İran'ın demiryolları hakkında İngiltere ile Rusya arasında görüşmeler olur; bu suretle bir taraftan da Bağdat demiryolundan daha doğuda bulunacak, daha kısa ve çabuk bir surette Avrupa'yı Hindistan'a bağlayacak bir demiryolu üzerine görüşmeler yapılır. Rusların istedikleri Culfa-Tahran-Kerman demiryolunun yapılıp Hindistan demiryollarıyla birleşmesi yani İran'ı çaprazlama kesip en kısa yoldan Kafkasya'nın Hindistan'a bağlanmasıdır. İngilizler ise buna karşıdır; onların istekleri Rusların Culfa-Tahran-Hurremabat demiryolunu ve İngilizlerin de Hurremabat-Ehvaz-Hor-Ebu Musa (Basra körfezi) demiryolunu yapmaları ve bu suretle Hindistan'ın değil, ancak Basra körfezinin kuzeydoğusunun, Kafkasya'ya, yarı Rus yan İngiliz olacak olan bir demiryolu ile bağlanmasıdır. Almanya ise Rusya'ya Hanikin yolu ile İran'ın Bağdat demiryoluna bağlanmasını teklif etmektedir. Bu yolda görüşmeler ola dururken 22 Mayıs 1908'de Bağdat demiryolunun Halep'e kadar uzatılmasına ait anlaşmanın onayı çıkar.

⁵⁷ Türk İnkılabı Tarihi, Yusuf Hikmet Bayur, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, Cilt 1 - Kısım 1, s.237

İlginçtir ki bütün bu görüşme ve pazarlıklar dört büyük devlet arasında yapılacak ve ülkenin asıl sahibi olan Osmanlı işe karıştırılmayacaktır.

Hemen Reval'in ardından yapılan bir yazışmada Willy (Kayzer Wilhelm), 11 Ağustos 1908'de Cronberg'de görüştüğü Bertie Eniştesi (Kral Edward) Alix Teyze (Kraliçe Alexandra) ile resmi olarak yapacağı Berlin ziyaretinden, neşesinin yerinde olduğundan ve şimdilik Osmanlı ile ilgili bir şey yapmak yerine Makedonya'da reformlar yapmanın öncelikli olduğundan ardından gerekli reformların gerçekleştirilmesine hazır olacaklarından bahseder. Hatta sonraki yazışmalarda Willy, Kuzeni Nicky'nin (Çar Nicholas) Reval'de yaptığı görüşmeden oluşan rahatsızlıktan bahseder ve Orta Asya'nın paylaşımı konusunda Bertie Enişte ile yaptığı anlaşma ile kendisinin kenara itildiğini düşünür. Gezilerinden bahsedip Yunanistan Kralı olması yakın olan Constantine'in karısı olan kız kardeşini görmekten keyif aldığını belirtir.⁵⁸ Yani aslında İngiliz ve Rus tarafları, Almanların bu görüşmeyi nasıl algılayacağını doğru düşünmüştür, en yumuşatılmış ve üstü kapalı haliyle yansıtıldığında bile görüşmenin ne amaçla ve kime karşı yapıldığı da ortada olacaktır.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılda izlediği Batılılaşma ve modernleşme stratejileri, yüzeyde bağımsızlık ve güç kazanımı hedeflerken, içerikte Batılı devletlerin kontrolü altında şekillenmiştir. Reval Görüşmeleri bu açıdan yalnızca Osmanlı'nın değil, Batı-dışı güçlerin sistematik olarak nasıl dışlandığının ve pasif bir nesneye dönüştürüldüğünün göstergesidir.

Bu metin boyunca görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti bir yandan reformlarla kendi içinde yeniden yapılanmaya çalışırken, diğer yandan bu reformlar Batılı güçlerin müdahalelerine açık hale gelmiştir. Batı'nın "Doğu'yu yeniden örgütleme" projesi, yalnızca Osmanlı'nın topraklarını değil, karar alma mekanizmalarını ve diplomatik özerkliğini de hedef almıştır. II. Abdülhamit'in diplomatik manevraları, bir yandan bu süreci yavaşlatmış olsa da, Osmanlı'nın içindeki siyasal bölünmeler ve dış baskılarla birlikte nihai tasfiyeyi engelleyememiştir.

Panislamizm, Pantürkizm, Osmanlılık gibi ideolojik öneriler; Panarabizm, Panslavizm ve Pancermenizm gibi dış stratejilerle çatışma içinde gelişmiş ve nihayetinde Osmanlı coğrafyasını parçalanabilir kılmıştır. Bağdat Demiryolu Projesi etrafında gelişen ekonomik imtiyaz yarışları, aynı zamanda imparatorluk içindeki etki savaşlarını da belirleyici hale getirmiştir.

1907 İngiliz-Rus Anlaşması ve Reval Görüşmeleri, Osmanlı'nın Batı'nın diplomatik oyununda nasıl edilgenleştirildiğini ve bu edilgenliğin aslında "Batılılaşma" adı altında meşrulaştırıldığını göstermektedir. Osmanlı'nın kendi içinden çıkan yenileşmeci hareketler bile, halktan ve toplumsal taleplerden kopuk olduğu için kalıcı bir dönüşüm yaratamamış, devletin iç dinamikleri kadar dış ilişkileri de çözülmenin zeminini hazırlamıştır.

Bugün bu metin, sadece Osmanlı'nın çöküşüne değil, aynı zamanda Batı-dışı toplumların modernleşme süreçlerinde yaşadıkları çelişkilere de ışık tutmayı hedefler. Ulusların kendi dönüşüm süreçlerini dışarıdan gelen müdahalelerden bağımsız yürütememesi, halen günümüz küresel ilişkilerinde de geçerliliğini koruyan bir gerçektir. Reval bu açıdan, geçmişin değil, geleceğin de meselesidir.

Kaynakça

⁵⁸ "LX - Hubertusstock 8/I 09", "Letters From the Kaiser To the Czar - 22 August 1905-26 March 1914", <http://www.gwpda.org/wwi-www/willnick/wilnicke.htm>, Erişim: 12/09/2015

- Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, "XX. Yüzyıl", XX. Yüzyıl, Türkiye Sosyolojisi 3, Sosyoloji Yıllığı Kitap 9, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.111-112
- British Documents on the Origins of the War, 1898-1914, Vol.5: The Near East, The Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia: Foreign Office Documents, 1903-1908, Edited by G.P. Gooch, D.Litt. and Harold Temperley, Litt.D., Vol. V, Printed and Published by His Majesty's Stationery Office, 1928, s. 287
- Burak Gülboy, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Rusya ve Osmanlı Donanmaları Arasındaki Silahlanma Yarışı", Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makaleler, Doğu Kit., İstanbul, 2012.
- Chicago Daily Tribune (1872-1922) - Chicago, Ill., Aug 4, 1907, <http://pqasb.pqarchiver.com/chicagotribune/access/403546341.html?dids=403546341:403546341&FMT=ABS&FMTS=ABS:AI&type=historic&date=Aug+04%2C+1907&author=&pub=Chicago+Tribune&desc=RUSSIAN+AND+GERMAN+RULERS+MEET+IN+SWINE+MUNDE+HARBOR&pqatl=google> , 19/01/2010
- Chronicle of the 20th Century, Longman Chronicle, 1988, London, s.116, "First visit of English King to Russia"
- Chronicle of the 20th Century, Longman Chronicle, 1988, London, s.116, "First visit of English King to Russia"
- Ertan Eğribel, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Yenileşme", XIX. Yüzyıl, Türkiye Sosyolojisi 2, Sosyoloji Yıllığı Kitap 8, Kardeşler Matbaası, İstanbul, 2001, s.203
- Harold Temperley, "British Secret Diplomacy from Canning to Grey", Cambridge Historical Journal / Volume 6 / Issue 01 / January 1938, Cambridge University Press, s.23, <http://dx.doi.org/10.1017/S1474691300003784>, Erişim: 06/09/2015
- LI Rominten 26/IX/1905, WWI Document Archive - Brigham Young Uni., USA, http://wwi.lib.byu.edu/index.php/LI_Rominten_26/IX/1905, Erişim Tarihi: 17/07/2015
- Lothar Rathmann, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi, Belge Yay. 2001, s. 55'den aktaran Cengiz Özakıncı, s. 115
- M. B. Cooper, "British Policy in the Balkans, 1908-9", The Historical Journal, Vol. 7, No. 2 (1964), pp. 258-279, Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/3020354>, Erişim: 19/07/2015.
- Mehmet Gönlübol, Uluasları Politika, s. 112
- New York Times, 06 Haziran 1908, "Kral Rusya Yolunda"
- Orhan Yazıcı, "Afganistan'ın Politik Önemi", Sosyologca Sayı 3, Doğu Kit, İstanbul, 2012, s. 277
- Reval Buluşması", Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986, Cilt 16, s. 9796.
- Sina Akşin, Türkiye'nin Yakın Tarihi, 1. Cilt, Yenigün Haber Ajansı, İstanbul, 1997, sf.39
- Sir Sidney Lee, King Edward VII - A Biography, Vol II, The Reign 22nd January 1901 to 6th May 1910, Macmillan and Co., Limited, St Martin's Street, London, 1927,s.586 (613')
- Türk İnkılâbı Tarihi, Yusuf Hikmet Bayur, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, Cilt 1 - Kısım 1, s.237
- Ufuk Özcan, "XIX. Yüzyıl Rusyası'nda Osmanlı Devleti'ne Karşıt Gelişen Başlıca Siyasal Akımlar ve Coğrafi Kapsamları", Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makaleler, Doğu Kit., İstanbul, 2012, s.223

Vladimir Potyemkin (Ed.), Uluslararası İlişkiler Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi, May Yayınları, İstanbul, 1978.

W.H. Dawson, The Evaluation of Modern Germany, T. Fisher Unwin, London, 1911, s. 344'den aktaran Süleyman Kocabaş, Alman Kapanı, s. 73

XLIX Schloss Wilhelmshöhe, 22/VIII/1905, WWI Document Archive - Brigham Young Uni., USA,
http://wwi.lib.byu.edu/index.php/XLIX_Schloss_Wilhelmsh%C3%B6he,_22/VIII/1905,
Erişim Tarihi: 17/07/2015

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: %100.
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.